

Actuele ontwikkelingen in het betalings- en effectenverkeer

Na de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 is het denken over continuïteit en veiligheid ('business continuity') van geautomatiseerde systemen in een stroomversnelling geraakt. Uitval van vitale sectoren kan belangrijke consequenties hebben voor het functioneren van de economie en het dagelijkse leven. Ook de Nederlandse Bank (DNB) heeft, als beheerder van het betaalsysteem TOP, omvangrijke uitwijkvoorzieningen om de continuïteit van het topgirale betalingsverkeer veilig te stellen.

In het kader van het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB) wordt een pilot in winkels uitgevoerd waarbij het totaalbedrag in contant geld aan de kassa wordt afgerond op 5 cent. Uit recent onderzoek waarbij de mening van consumenten is gepeild over een dergelijke afronding bleek dat een ruime meerderheid het een goed idee vindt of hier geen bezwaar tegen heeft. Afronden maakt het gebruik van de 1 en 2 cent munten overbodig hetgeen in de verwerking van muntgeld aanzienlijke besparingen kan opleveren. Ook is in het MOB gesproken over de bereikbaarheid van basisbankdiensten. Er is een analyse gemaakt van de bereikbaarheidsproblematiek door middel van kaartmateriaal waarop de dichtheid van geldautomaten en bankfilialen is aangegeven. Voor 'witte vlekken' zullen waar nodig oplossingen voorgesteld worden.

Het aantal vervalste eurobiljetten in Nederland is toegenomen, evenals de kwaliteit ervan. In de eerste tien maanden van 2003 werden bijna 18 duizend valse eurobiljetten geregistreerd, dat is één vals biljet op de 100.000 bij DNB ontvangen eurobiljetten. Aangezien vervalste biljetten veelal in eerste instantie in winkels worden uitgegeven, hebben winkeliers hun zorg hierover uitgesproken. DNB neemt deze zorgen serieus en zal daarom naast reguliere voorlichting ook andere initiatieven nemen om de kennis van echtheidskenmerken bij het publiek en diegenen die beroepshalve met geld omgaan te verhogen.

Recentelijk heeft de internationale concurrentieslag tussen Europese effectenbeurzen een nieuw strijdperk gevonden in de van origine in Amsterdam genoteerde fondsen. Onlangs heeft London Stock Exchange fors lagere transactiekosten aan Nederlandse marktpartijen beloofd wanneer ze hun aandelenbandel van Euronext Amsterdam naar Londen verplaatsen. Daarnaast is Deutsche Börse op 17 november jl. gestart met de handel in alle AEX-fondsen.

Continuïteit en veiligheid van systemen

Na de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 is het denken over continuïteit en veiligheid

('business continuity') van geautomatiseerde systemen in een stroomversnelling geraakt. Dit is nog versterkt door een aantal andere gebeurtenissen (zoals de oorlog in Irak en de massale uitval van stroomvoorzieningen in enkele landen eerder dit jaar). Hierdoor zijn autoriteiten en marktpartijen zich terdege bewust geworden van de kwetsbaarheden van essentiële basisvoorzieningen en systemen. Uitval van vitale sectoren kan belangrijke consequenties hebben voor het functioneren van de economie en het dagelijkse leven.

Onder business continuity wordt verstaan het geheel van maatregelen dat gericht is op het voortzetten van systemen en de bedrijfsvoering na een ernstig incident. Hierbij kan gedacht worden aan menselijk of technisch falen, terrorisme of een natuurramp. Uiteraard staat de veiligheid van mensen voorop en kan bij een zeer ernstig incident een belangrijke onzekerheid zijn of er nog wel voldoende mensen in staat zijn om systemen en computers te bedienen. Bij continuïteitsplanning is dit het eerste aandachtspunt. Een tweede belangrijk aspect is hoe te voorkomen dat calamiteiten economische sectoren ernstig ontregelen of systeemrisico's veroorzaken die de financiële stabiliteit kunnen ondermijnen.

Toegesplitst op afwikkelingsystemen voor het betalings- en effectenverkeer zijn internationaal door de autoriteiten verschillende gezaghebbende papers uitgebracht over continuïteitseisen voor systemen en de beschrijving van 'best practices' waaraan de systemen moeten voldoen. Marktpartijen hebben deze eisen en praktijken beoordeeld (bijvoorbeeld de inrichting van een uitwijksysteem op voldoende afstand van het primaire systeem) en hun systemen en processen daadwerkelijk aangepast. In g10- en ecb-verband zijn dit jaar met name ervaringen uitgewisseld hoe in de verschillende landen wordt omgegaan met continuïteits- en uitwijkmaatregelen. Ook is door het escb gewerkt aan het formuleren van minimumeisen en 'best practices' als nadere verdieping van de door het Committee on Payment and Settlement Systems opgestelde eis voor betaalsystemen (Core Principle vii inzake veiligheid en operationele betrouwbaarheid). De aanvullende eisen moeten door eigenaren van betaalsystemen worden doorgevoerd.

In Nederland is een belangrijk uitgangspunt dat iedere instelling binnen de financiële kerninfrastructuur van het betalings- en effectenverkeer zelf verantwoordelijk is voor haar eigen continuïteitsmaatregelen. Toezichthouders bespreken regelmatig met instellingen of zij aan de vereiste maatregelen voldoen. Ook dnb heeft, als beheerder van het top-systeem, omvangrijke

uitwijkvoorzieningen om de continuïteit van het top-girale betalingsverkeer veilig te stellen. Voor het betalings- en effectenverkeer in Nederland is ten opzichte van andere Europese landen uniek dat er door de sector een laatste vangnet van interbancaire noodmaatregelen is gedefinieerd voor het geval de reguliere noodmaatregelen van de afzonderlijke instellingen onvoldoende soelaas bieden. Zo zijn er bijvoorbeeld scenario's die in maatregelen voorzien, mocht in een uiterste situatie het pinverkeer in winkels stil komen te liggen of geldautomaten niet meer functioneren. Elke noodsituatie is verschillend en aangezien een (ernstig) incident niet kan worden voorspeld, zal veel afhangen van een effectieve crisiscommunicatie. Daarom is onder leiding van dnb een crisismanagement- en communicatiestructuur in het leven geroepen, waardoor de kernspelers in het betalings- en effectenverkeer bij een calamiteit slagvaardig en snel kunnen optreden.

Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer

Het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (mob) heeft op 17 november vergaderd. In het mob zijn aanbieders en gebruikers van het betalingsverkeer vertegenwoordigd, zoals de koepelorganisaties van winkeliers, banken, gemeenten, mensen met een functiebeperking en de Consumentenbond. Het mob is dit jaar inmiddels drie keer bijeengewees, hetgeen heeft geleid tot een beter onderling begrip van de standpunten van betrokken partijen, waarbij meer dan in het verleden informatie wordt uitgewisseld over actuele onderwerpen en wordt samengewerkt aan oplossingsrichtingen. Een belangrijk discussiepunt is de toegankelijkheid en bereikbaarheid van basisbankdiensten voor zowel consument als ondernemer. Door het sluiten van bankkantoren zou sprake zijn van een afnemend service-niveau, hoewel een uitbreiding van andere diensten zoals bankieren via internet en telefoon hier tegenover staat. Op basis van een analyse van de bereikbaarheidsproblematiek zal het mob op korte termijn concrete voorstellen tot oplossingen formuleren, waarbij rekening zal worden gehouden met de daadwerkelijke behoefte aan bepaalde bancaire diensten.

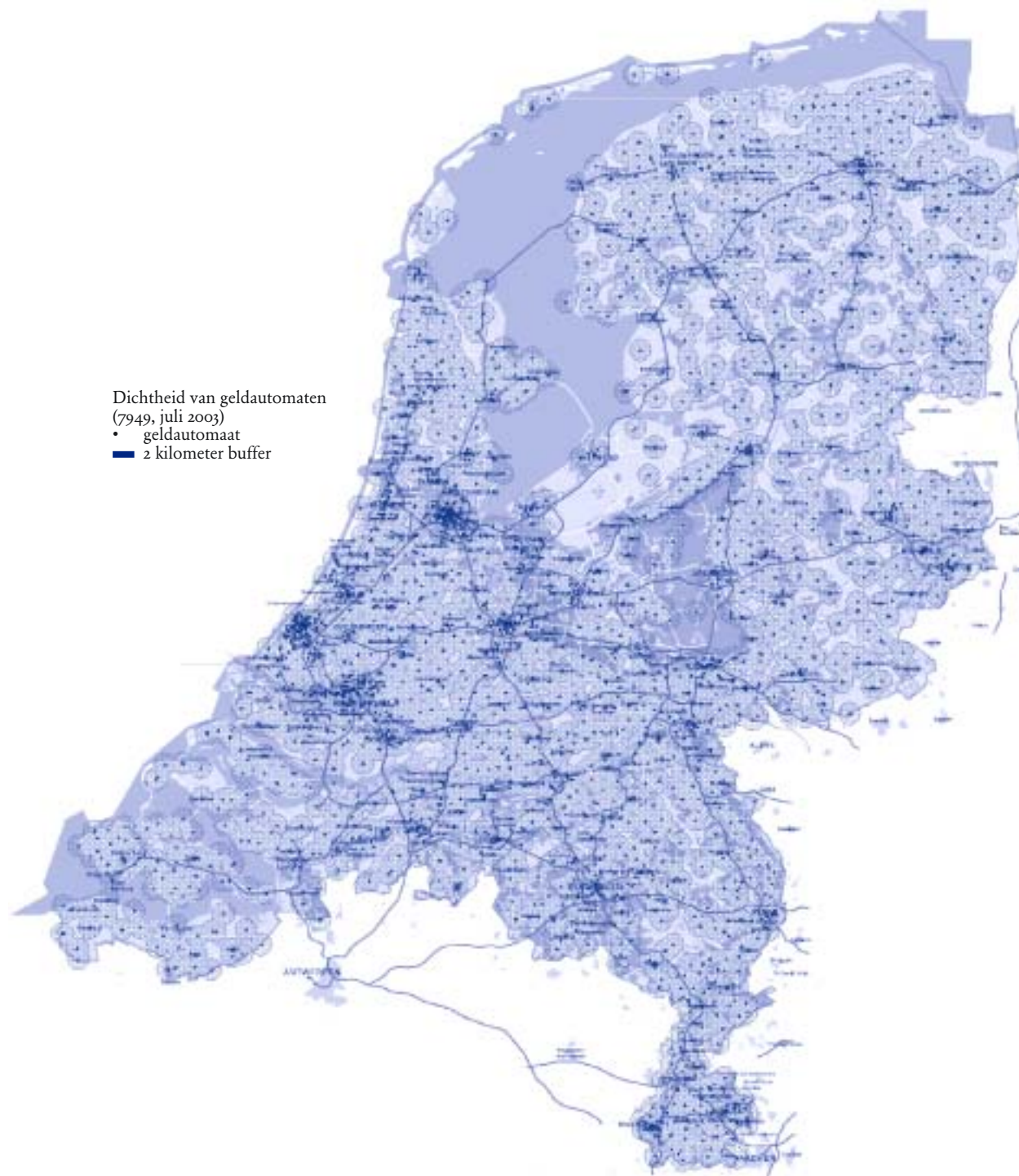
In het kader van deze analyse heeft dnb kaarten opgesteld waarop de dichtheid van geldautomaten (met een straal van twee kilometer) en bankfilialen (met een straal van drie kilometer) is aangegeven (zie figuur 1 en 2). De spreiding van het aantal bank- en postkantoorfilialen is redelijk evenwichtig, net als bij de geldautomaten. De grootste 'witte vlekken' bevinden zich op de

Veluwe en de provincie Flevoland. In deze gebieden is de bevolkingsdichtheid echter laag.

In het mob is voorts de mogelijkheid besproken om te komen tot een wettelijke afrondingsregel op het naaste veelvoud van 5 cent bij het afrekenen van het totaal bedrag aan de kassa in contant geld. Door op deze wijze het gebruik van de 1 en 2 cent terug te dringen, kan dit bij de toonbankinstellingen en professionele geldverwerkers tot aanzienlijke besparingen leiden. Om een beeld te krijgen hoe een dergelijke regel zou uitwerken in de praktijk en de reactie van de consument te peilen wordt een pilot in winkels uitgevoerd waarbij het totaalbedrag in contant geld aan de kassa wordt afgerond op 5 cent. Zowel grote winkelketens als een aantal winkels uit het midden- en kleinbedrijf verlenen hun medewerking aan de pilot. De consumenten die in de pilotwinkels boodschappen doen en contant afrekenen zal een aantal vragen worden voorgelegd. Uit een recent in opdracht van dnb door onderzoeksbureau Centerdata uitgevoerd onderzoek blijkt dat ruim 43% van de ondervraagden afronding van contante betalingen op het naaste veelvoud van 5 cent een goed idee vindt. In een eerder uitgevoerde peiling in juni 2003 was dit circa 37%. Ruim 28% van de geënquêteerden vindt het nu géén goed idee, in juni was dit 35%. De peiling zal in het eerste kwartaal van 2004 worden herhaald. Als de pilot goed verloopt en het percentage dat de afrondingsregel geen goed idee vindt ten hoogste 20% is, dan zal het mob voorstellen om te komen tot een landelijke invoering van afronding van het contante totaalbedrag aan de kassa.

Onder meer een toenemende fraude met credit- en debitpassen met magneetstrip heeft er toe geleid dat wereldwijd een proces in gang is gezet naar toepassing van de veiligere chiptechnologie in het elektronische betalingsverkeer. Ofschoon de fraude met betaalpassen in Nederland gering is, treffen ook de Nederlandse banken voorbereidingen om de magneetstrip op de creditcard en betaalpas te vervangen door een chip en in dat kader is in het mob de mogelijke invoering van de emv standaard besproken. emv staat voor (het voormalige) Europay, MasterCard en Visa en stelt een aantal eisen met het oog op verhoging van veiligheid en interoperabiliteit. Belangrijke drijfveer is de verhoging van de betrouwbaarheid van transacties met debit- en creditcards. De vervanging van de magneetstrip door een chip leidt namelijk tot een hoger beveiligingsniveau. Een chip op een pas kan aanzienlijk minder goed en rendabel worden gekopieerd dan de huidige magneetstrip en biedt goede mogelijkheden voor authenticatie van pas en pashouder. In de komende tijd zal door de

Figuur 1 Dichtheid van geldautomaten met een straal van 2 kilometer

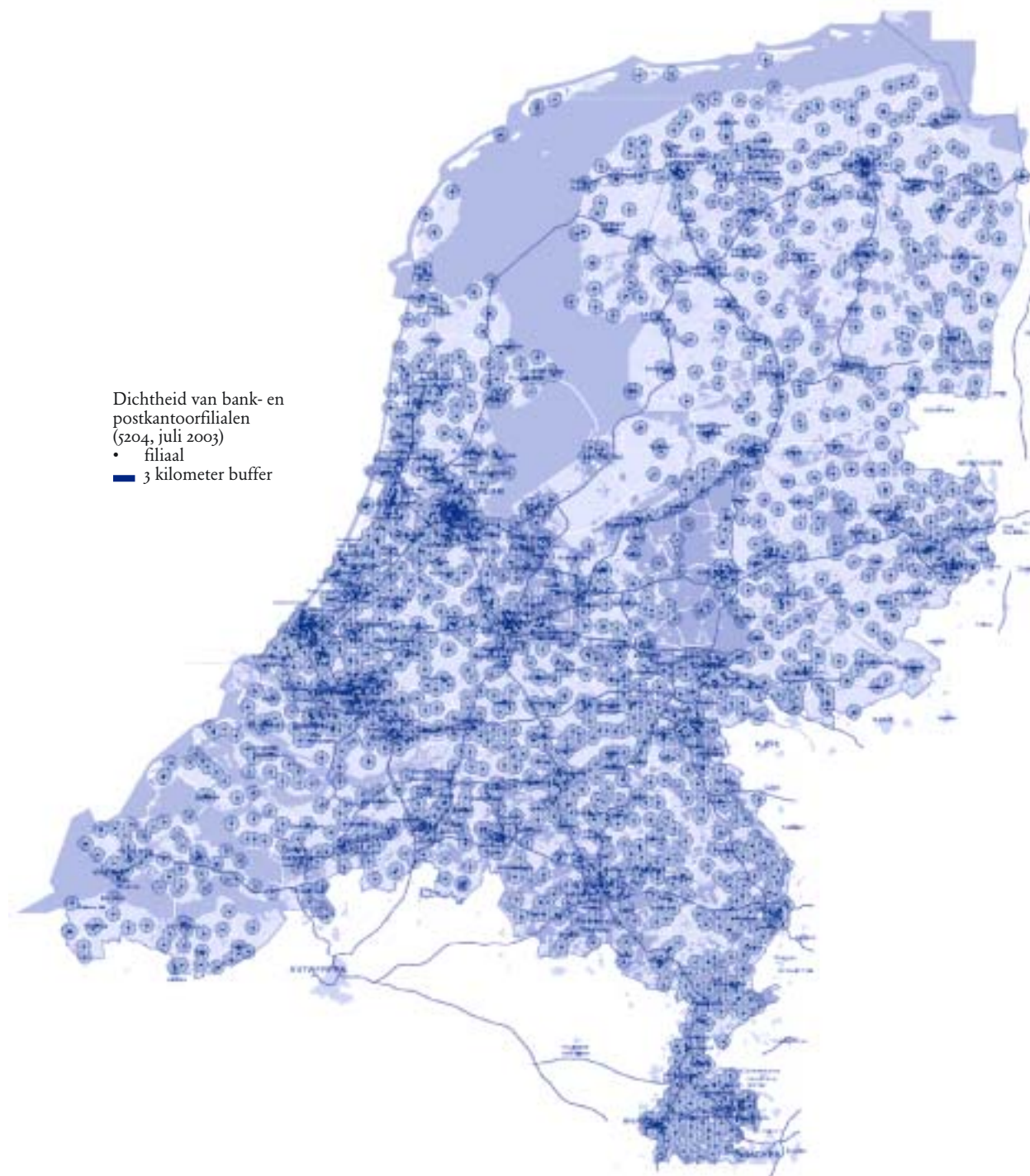
Bron: dnb, Geodan 2003.

banken een concreet plan van aanpak worden opgesteld.

Naar aanleiding van het rapport van de Werkgroep Wellink (maart 2002) over tarieven en tariefstructuren

in het massale girale betalingsverkeer heeft dnb geconstateerd dat gebruikers het bezwaarlijk vinden dat Interpay de enige aanbieder en contractpartij is voor pinbetalingen. Door deze centrale rol bestaat er ondui-

Figuur 2 Dichtheid van bank- en postkantoorfilialen met een straal van 3 kilometer

Bron: dnb, Geodan 2003.

delijkheid over de taakverdeling tussen Interpay, dat ondersteunende diensten verleent, en de banken die het eigenlijke pinproduct aanbieden. Daarom is de aanbeveling gedaan om het afsluiten van contracten voor

het pinnen geheel bij de banken onder te brengen. Aan deze aanbeveling wordt door de banken uitvoering gegeven. Het is de bedoeling dat de overgang met ingang van 1 maart 2004 zal plaatsvinden. Het over-

brengen van de contracten naar de banken kan leiden tot meer concurrentie tussen de banken. Overigens doet zich een natuurlijk spanningsveld voor tussen concurrentie en interbancaire samenwerking. Investerings in de betaalinstructuur zijn, gezien de hoge vaste kosten en de relatief lage variabele kosten, pas rendabel als op grote schaal gebruik wordt gemaakt van een betaaldienst- of product. Daarom werken banken op dit gebied samen en moeten afspraken worden gemaakt over noodzakelijke standaardisering. Door de hoge mate van standaardisering is in Nederland sprake van een veilig en efficiënt georganiseerd betalingsverkeer, dat in vergelijking met het buitenland voor de gebruiker goedkoop is.

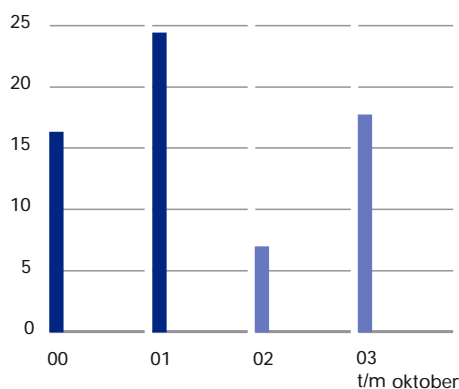
Vervalste eurobiljetten

In de afgelopen maanden nam zowel de kwantiteit als de kwaliteit van vervalste eurobiljetten verder toe. Omdat vervalste bankbiljetten met name in winkels in circulatie worden gebracht is de detailhandel in veel gevallen de eerste die met de vervalsingen wordt geconfronteerd. De detailhandel heeft bij dnb haar zorgen geuit over de ontwikkeling van het aantal en de kwaliteit van valse eurobiljetten, onder meer via het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer.

Het 'goed' vervalsen van eurobiljetten heeft de valsemunter enige tijd gekost. Door de kwaliteit van de echtheidskenmerken is de euro moeilijk te imiteren, maar het vervalsen van eurobiljetten is wel profijtlijker geworden doordat het afzetgebied vele malen groter is dan voorheen bij de nationale valuta het geval was. Het groeitempo van het aantal falsificaten versnelt duidelijke.

Grafiek 1 Aangetroffen falsificaten in Nederland

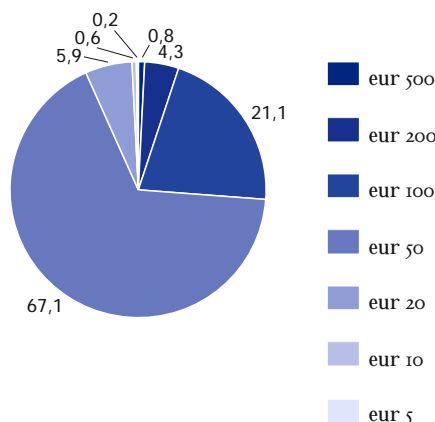
Duizenden

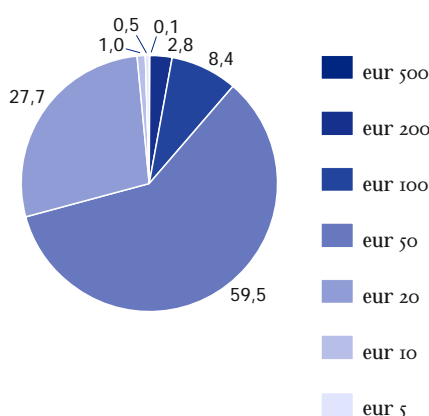
Grafiek 2 Verdeling van aangetroffen falsificaties naar coupure

Procenten

Nederland

Eurogebied

lijk. Ook is te constateren dat de ontwikkeling van aangetroffen falsificaten in Nederland gelijke tred houdt met die in andere landen van het eurogebied. In de eerste tien maanden van 2003 werden in Nederland bijna 18.000 valse biljetten geregistreerd (grafiek 1), dat komt neer op één vals eurobiljet per 100.000 bij dnb ontvangen biljetten. Kijkend naar het aantal ontdekte falsificaten per coupure valt op dat zowel in Nederland als in Europa de eur 50 het meest nagemaakte biljet is (grafiek 2). Opvallend is voorts dat het aantal (geïdentificeerde) vervalste eur 100 biljetten in Nederland relatief groot is.

Om de opmars van valse eurobiljetten tegen te gaan is kennis van de echtheidskenmerken van groot belang (zie box). Een zorgvuldige controle vooraf is essentieel en vormt de beste bestrijding tegen valsemunterij. Om de opsporing van valsemunter te vergemakkelijken, is het bovendien van groot belang bij detectie van een vals eurobiljet onmiddellijk de politie daarvan in kennis te

Box echtheidskenmerken

Controle zonder hulpmiddelen:

- Kijk of het watermerk echt is: dit moet in het papier verwerkt zijn en is er niet op gedrukt. De cijfers in het watermerk lichten helderder op dan andere delen van het watermerk.
- Kijk of de veiligheidsdraad in het papier zit: deze is donker van kleur en loopt door het midden van het biljet, de waarde van het biljet en de letters 'euro' zijn er in afgedrukt.
- Kijk tegen het licht of de gekleurde vlakjes linksboven aan de voorkant van het biljet goed samenvallen met de vlakjes aan de achterkant. Samen moeten deze vlakjes de cijfers van de waarde van het biljet vormen. Dit is het doorzichtregister.
- Beweeg het biljet en controleer het zilverkleurige hologram. Afwisselend wordt de waarde en het euroteken zichtbaar (eur 5, 10, en 20) of de waarde en een bouwkundige afbeelding (eur 50, 100, 200 en 500).
- Beweeg het biljet en kijk of bij de biljetten van eur 5, 10, en 20 op de achterkant een goudgeel glanzende band verschijnt. In de band is de waarde van het biljet zichtbaar.
- Beweeg het biljet en kijk of bij de biljetten van eur 50, 100, 200 en 500 de kleur van de cijfers aan de achterkant verandert van paars naar bruin/groen.
- Voel met de vinger of nagel op verschillende plekken of het reliëf van de inkt te voelen is. Bijvoorbeeld bij de opdruk van de letters bce, ecb, ezb, ekt, ekp, bovenaan de voorkant van het biljet.

Met hulpmiddelen zijn nog een aantal kenmerken te controleren:

- Door een vergrootglas kunt u op diverse plaatsen op het bankbiljet microtekst lezen. De teksten moeten scherp en niet wazig zijn. Sommige teksten kunt u nog met het blote oog lezen, andere zijn zo klein dat ze alleen te lezen zijn met vergrootglas.
- Kijk met de infrarood-kijker of aan de voorkant alleen het rechtergedeelte van de afgedrukte afbeelding te zien is, en het hologram.
- Kijk met de infrarood-kijker of aan de achterkant van de biljetten van eur 5, eur 10, en eur 20 de glanzende band zichtbaar blijft. Bij de biljetten van eur 50, eur 100, eur 200 en eur 500 blijft een nummer zichtbaar.
- Controleer onder een uv-lamp de kleur van het papier: het mag niet blauw oplichten.
- Kijk met de uv-lamp of de in het papier verwerkte vezels licht geven in drie verschillende kleuren: rood, blauw en groen.
- Kijk of aan de voorkant van het bankbiljet twee kleuren onder uv-licht veranderen: de blauwe inkt van de Europese vlag en van de handtekening worden onder het uv-licht groen. Het geel van de sterretjes in de vlag wordt oranje.
- Kijk met de uv-lamp of aan de achterkant de kaart van Europa, de brug en de waarde van de bankbiljet in één kleur, geel, oplichten.

stellen. Naast reguliere voorlichting heeft dnb andere initiatieven genomen om de kennis van echtheidskenmerken bij bank- en winkelpersoneel en het publiek te vergroten. dnb geeft in december van dit jaar een nieuwe folder uit en er zullen tevens trainingen aan hoofdkassiers van banken en winkelketens worden gegeven.

Concurrentieslag effectenbeurzen

De internationale concurrentieslag tussen Europese effectenbeurzen is recentelijk een nieuwe ronde ingegaan. Hierbij speelt de handel in Nederlandse aandelen een rol. Onlangs heeft London Stock Exchange (lse) aangekondigd de Nederlandse markt als bruggehoofd te hebben gekozen voor verdere expansie in Europa. lse belooft fors lagere transactiekosten aan Nederlandse marktpartijen wanneer ze hun aandelenhandel van

Euronext Amsterdam (in alle aex- en Midkapfondsen) naar Londen verplaatsen. Euronext blijft de voordelen van de thuismarkt benadrukken, maar zou ook wat aan haar tarieven gaan doen.

Een complicatie bij het verplaatsen van effectenhandel is de wijze waarop de afwikkeling van de verschuldigde geld- en effectenposities moet worden georganiseerd. De zogenoemde clearing en settlement van deze posities verloopt grotendeels via geautomatiseerde systemen in een interbancaire infrastructuur en het is kostbaar en tijdrovend om deze aan te passen. Deze kosten zouden aanzienlijk geringer zijn als op dit gebied internationale standaarden zouden gelden die door elke effectenbeurs en haar afwikkelinstituten zouden worden toegepast en er daardoor sprake zou zijn van interoperabiliteit. Dit is nu (nog) niet het geval, wat de concurrentie tussen beurzen en afwikkelinstituten bemoeilijkt.

Transacties voortkomend uit handel via lse kunnen

via de Franse clearingorganisatie Clearnet worden afgehandeld, die ook de op Euronext Amsterdam tot stand gekomen transacties afwikkelt. Clearnet is de centrale tegenpartij voor de verrichte handelstransacties op alle Euronext-markten en berekent de geld- en effectenposities van de deelnemers aan die beurs. Door de uitbreiding van deze dienstverlening naar de Ise-markt hoeven Nederlandse marktpartijen die van de mogelijkheid om via Ise te handelen gebruik willen maken nauwelijks wijzigingen in hun operationele systemen aan te brengen. Clearnet kan deze dienst verlenen omdat zij reeds eerder heeft aangekondigd te willen fuseren met London Clearing House (naar verwachting eind 2003) en hierdoor in staat is snel een koppeling met de systemen in Londen te implementeren. Deze fusie en het aanbieden van diensten voor in Londen verhandelde aandelen via Clearnet zijn uitingen van een horizontaal integratieproces van de effecteninfrastructuur. Dit bevordert de concurrentie tussen beurzen, in tegenstelling tot een verticaal integratieproces waarbij de clearing en settlement met de betreffende effectenbeurs geïntegreerd is.

Naast Ise is ook Deutsche Börse de concurrentie aangegaan met Euronext Amsterdam. Met ingang van 17 november jongstleden zijn alle aex-fondsen ook in Frankfurt verhandelbaar. De afwikkeling van deze beurstransacties kan echter niet via Clearnet plaatsvinden maar wordt via Clearstream Banking Frankfurt (cbf) geleid, de clearingorganisatie die eigendom is van Deutsche Börse (een voorbeeld van verticale integratie). Om hiervan gebruik te maken zullen banken die nog niet via Deutsche Börse handelen een aparte aansluiting op dat afwikkelinstituut moeten realiseren.

De geldsettlement van beurstransacties die via Clearnet worden afgewikkeld loopt voor Nederlandse instellingen via dnb, terwijl de geldsettlement van beurstransacties die via cbf worden afgewikkeld via de Bundesbank loopt. Omdat Nederlandse marktpartijen vooral afwikkelen via Clearnet en dnb – waar ze hun hoofdbetaalrekening aanhouden – lijkt de aangekondigde concurrentieslag vanuit Londen een grotere kans van slagen te hebben dan vanuit Frankfurt.

Ten aanzien van de afwikkeling van Duitse effectentransacties in cbf zijn recentelijk veranderingen opgetreden die ook zijn weerslag hebben op Nederlandse marktpartijen die op de Frankfurtse beurs actief zijn. Tot voor kort werden de effectentransacties in Duitsland overdag afgewikkeld gedurende de openingstijden van het Europese betaalsysteem target, waarvan het top-systeem van dnb deel uitmaakt. Hierdoor waren de Nederlandse banken in staat om op settlementdag s

(de dag waarop effecten worden afgewikkeld in geld en in stukken) via dnb geld over te maken naar hun Duitse correspondentbank die voor de geldafwikkeling zorgdroeg.

Per half november 2003 is cbf onder meer om efficiency redenen overgegaan op geldafwikkeling in (veiliger) centrale bankgeld. Hierbij vindt een groot deel van de afwikkeling plaats via zogenoemde ‘night time settlement’ op een tijdstip waarop target en top gesloten zijn. Dit zou ertoe leiden dat Nederlandse banken reeds de dag voorafgaand aan settlementdag s hun betaling naar de Bundesbank zouden moeten verrichten. Hiermee zouden de Nederlandse banken in een nadelige positie komen te verkeren ten opzichte van de Duitse banken die bij de Bundesbank bankieren. Door een uitbreiding van haar dienstverleningspakket aan Nederlandse banken heeft dnb hiervoor samen met de Bundesbank een oplossing gevonden. Technisch gezien komt deze dienst er op neer dat dnb vooraf een door de banken gedekte garantie afgeeft aan de Bundesbank voor de geldverplichtingen die gedurende de nacht van Nederlandse deelnemers ontstaan. Uitgangspunt hierbij is dat Nederlandse banken vanuit hun centraal bij de dnb aangehouden onderpand en liquiditeiten hun betalingsverplichtingen kunnen verrichten. Dit bevordert een efficiënt gebruik ervan.

Toetsing derivatenclearing

Euronext is al langere tijd bezig haar operationele processen en risicobeheersing te integreren. Clearing- en settlementsystemen moeten veilig en adequaat zijn ingericht om zodoende risico's voor de financiële stabiliteit zoveel mogelijk te voorkomen. Daarom oefent dnb samen met de Autoriteit Financiële Markten (afm) toezicht – oversight – op deze systemen uit. Voor de verrichte handelstransacties op de Euronext-markten ondersteunt het Franse Clearnet met het geautomatiseerde systeem ‘Clearing 21’ de berekening van de geld- en effectenposities van de deelnemers aan de handel. De Nederlandse deelnemers zijn op 25 oktober 2002 van het Nederlandse systeem op het Franse systeem overgegaan voor de afwikkeling van alle transacties in aandelen en obligaties.

Op 31 oktober 2003 vond de laatste migratiestap in het integratietraject plaats door de overgang op dat systeem van de Nederlandse deelnemers voor de afwikkeling van derivaten. Ook deze integratiestap heeft de overseer getoetst op basis van een aantal standaarden die zich richten op onder meer het risicobeheersings-

beleid, de juridische houdbaarheid en operationele betrouwbaarheid. dnb en afm hebben met deze laatste fase ingestemd, onder voorwaarde van een aantal aanvullende eisen. Clearnet heeft toegezegd deze te implementeren. De verrekening van alle beurstransacties in Amsterdam, Brussel, Parijs en inmiddels Lissabon gebeurt nu in één geautomatiseerd systeem onder dezelfde voorwaarden en volgens overeenkomstige procedures.